

Ceterum etsi pro aliquo momento in objectiva bonitate medii sibi complacere potest, suspendendo actualement mali finis prosecutionem, haec est inefficax quaedam velleitas, quae prohibere nequit, quominus tota actio, qua tandem malum finem prosequitur, denominari debeat mala; neque haec velleitas agentem quidquam juvat apud Deum, cui se inimicum reddit, merentem nullo modo, nisi distinctim a prosecutione mali finis sese ad intentionem boni operis convertat. — Exemplum habes in eo, qui misero alicui subvenit, ut eum sibi devinciat adiutorem homicidii patrandi.

Similiter, qui e contrario bonum finem vult per medium malum, v. g. furto sublevare pauperem, non desinit agere male: nam non quaevis boni finis intentio vel prosecutio bona est, sed ea tantum, quae fit recte seu bene. Walsh l. c. n. 521 et 527.

34 Ad II. reg. Qui finem leviter malum intendit *eumque solum*, etsi actionem objective bonam pro medio assumit, hac objectiva bonitate nullatenus movetur: quare impossibile est, ut agens subjective bene agat ullo modo. Nam ut actio subjective bona sit, illud bonum, quod inest, non solum ut effectus uterque ab homine procedere debet, sed etiam ut *objectum volitum*. At, uti sumpsimus, tota volendi ratio finis malus est. — Paucis: qui ita agit, honestatem objectivam aut nullatenus vult, aut vult eam materialiter, non formaliter. V. g. Si cui eleemosynam das hoc unico fine, ut eum inducas ad officiosum mendacium, agis simpliciter male, quum tota ratio volendi materialiter levamen pauperis sit desiderium mendacii.

Ad III. reg. Si concomitanter tantum habetur finis leviter malus, fieri potest, ut exsistat simul tendentia voluntatis in bonitatem moralem alterius finis, sive est alius finis externus, maxime si praedominans est, sive ipsa objectiva bonitas actionis in se spectatae. Imo quum tendentia venialiter mala voluntatem non avertat simpliciter ab ultimo fine, cum tali tendentia actus vere bonus et coram Deo meritorius consistere potest. E. g. si quis misericordia motus pauperi vult succurrere, et simul occurrente cogitatione vanae gloriae, etiam ab ea movetur ad eleemosynam dandam: necesse non est, intentionem misericordiae relinquere, quod nisi fit, eleemosyna manet ut opus bonum volitum et voluntarium, quamquam propter vanam gloriam libere assumptam et intentam bonitas multum diminuitur, minus intensa et minus coram Deo meritoria efficitur.

Aliud exemplum habes, si quis primo fine venialiter malo determinatur ad opus in se bonum, v. g. vana gloria, et simul determinatur bonitate rei objectiva, aut — quod frequentius occurrit et melius servat bonitatem actionis — vana gloria impulsus dat, ut homo sese accingat ad opus bonum; quando autem executio sequitur, etsi impulsus priorem non exuat, tamen ultima determinatio voluntatis sumitur ab ipsa rei exsequendae objectiva bonitate: quod si fit, substantialis bonitas, quamquam multum diminuta et debilitata, in actione remanet. Fac, puellam vanitate ductam proponere sibi sacramenta frequentare. Haec intentio utique moraliter mala est: imo si haec sola esset, eaque sola maneret in suscipiendis sacramentis, confessio evaderet sacrilega. At hoc vix unquam fit, imo plane impossibile est in ea puella, quae circa aliquod peccatum, saltem si gravius est, verum dolorem elicit. Nam qui elicit dolorem de peccatis commissis, non potest non intendere finem intrinsecus honestum. Imo ejusmodi vanae gloriae intentio antea concepta generatim non jam est in operis executione finis movens, sed *fuit* ratio concipiendi propositum, in executione movet finis

longe alius. Multo minus actio corrumpitur, si appetentia vanae gloriae secundarie tantum accedit.

Ad reg. IV. De circumstantia graviter mala practice idem fere³⁵ dicendum est, quod de fine graviter malo. Saltem tendentia in concreto homo sese a Deo totaliter avertit: et si quem affectum bonum simul habet, hic in considerationem vix venit, quum sit mera inermis velleitas, quae voluntatem efficaciter non retineat in ordine recti.

De circumstantia leviter mala dici debet, quod de fine *concomitante*; saltem si est circumstantia externa. Concomitanter voluntas illius malitiam amplectitur, neque vero magis quam concomitanter.

Dixi, saltem si est circumstantia externa: nam circumstantiae aliae sunt internae, quae cum ipso actu identificantur, ut ejus intensitas et duratio, aut eae, quae cum objecto actus quoad moralitatem identificantur ipsiusque ultima determinatio sunt: e. g. actio eleemosynae dandae contra Superioris voluntatem per hanc circumstantiam, quod sit a Superiore prohibita, sic determinatur, ut tota actio sit mala, etsi venialiter tantum, quando prohibitio sub levi exsistit.

V. Actus externus per se moralitatem, utpote quae a voluntate³⁶ pendeat, non auget: per accidens tamen plerumque auget sive in bonam sive in malam partem. S. Thom. in 2 dist. 40 q. 1 a. 3, Bill. *de act. hum.* d. 4 art. 8, Reuter n. 49—51, S. Alph. n. 40, contra Scotum ejusque scholam.

Nimirum si voluntas efficaciter aliquid vult, et ex se imperat, omne id factum est, quod est in hominis libera voluntate: at secundum hoc moralitas tandem demetiri debet, sive aliunde objicitur impedimentum, quominus executio sequatur, sive non.

Verum in externa executione non raro voluntas ipsa ejusve actus intensior fit, diuturnius exercetur, majore vi contra difficultates agit: quod si consideramus, dicere cogimur, plerumque propter externum actum fieri, ut actus *internus* fiat melior, si de bonis actibus sermo est, pejor, si de malis, atque ita moralitatem multum augeri. Adde bonum exemplum aliosque effectus bonos, aut scandalum atque prave effectus. Dein, qui quum agere possit, non agit, certe non habet eundem actum internum; habet enim externi objecti velleitatem, non voluntatem efficacem: at ceteris paribus, velleitatem a voluntate efficaci longe superari, manifestum est.

Cur autem in peccatis confitendis actus externus semper necessario declarari debeat, suo loco ostendetur.

§ 3.

De indifferentia actuum humanorum.

Proponitur quaestio multum in controversiam vocata, num esse possint actus humani *indifferentes*, h. e. tum bonitatis tum malitiae moralis expertes. Cujus rei necessariam doctrinam breviter constituere cogimur.

I. Actus *specie* aut *genere* suo indifferentes esse posse, i. e. neque bonos neque malos seu nec excludentes necdum includentes rectitudinem rationalis ordinis, communi suffragio theologi docent: etsi Scotus videri possit dissentire.

Idque paulum consideranti facile patebit; nam si dicis: scribere, ambulare etc., neque malae neque bonae actionis conceptum habes, sed indifferentis, quae accedente fine vel circumstantiis aut bona, aut mala evadere potest. Nec ex circumstantiis semper, seu a quibilibet circumstantiis actum desinere indifferentem esse, eodem modo patet.

Aliud autem est, si omnes circumstantiae cum fine agentis conjunguntur, seu si quaeritur, num actus in individuo, seu in agente, vel ut alii dicunt, actus in concreto considerati indifferentes manere possint.

38 II. Actus in individuo spectatos indifferentes aliquando manere posse, ita ut neque bonitatem neque malitiam moralem habeant, non pauci iique gravissimi theologi docent: nimirum 1. de actibus, qui dirigantur ad *commodam* naturae sustentationem in eaque sistant; 2. de actu omissionis voluntariae seu nolitionis majoris perfectionis.

Ita praeter Scotum cum schola sua in 2. dist. 41 (v. etiam Sporer *theol. decal.* p. 1. cap. 3 n. 31, Elbel tom. 1 n. 86; etiam S. Bonav. in 2. dist. 41 a. 1 q. 3) Vasquez in I. II. disp. 52 cap. 4, Abelly *Medulla* p. 2 tr. 2 cap. 1 sect. 4, Reuter, Viva, nostro tempore Walsh l. c. n. 588 sqq.: qui *probabilius* putant esse actus indifferentes; Platel., Becan., qui probabilius quidem dicunt illos actus esse malos, *probabile* tamen, esse indifferentes (v. loc. infra cit.).

III. Posse practice et per accidens existere actus in individuo vere indifferentes, multi ex citatis theologis *pro indubitato* habent: nimirum si quis ex probabilitate auctoritatis, quam adesse negari nequit, conscientiam sibi efformans actus supra notatos ponat, eum vere *indifferenter* agere. Ita Vasquez l. c., Reuter part. 1 n. 55, Platel. *de act. h.* n. 112 (qui suadet hanc doctrinam practice, ut peccata multa vitentur).

Nihilominus alii hoc ipsum negant, ut Wirceburg. *theol. de act. hum.* cap. 3. art. II (n. 158 in fine), neque — ut patebit postea — periculum peccandi in contraria opinione tam magnum est: quum non raro, quod a doctrinae hucusque traditae patronis pro probabiliter malo habetur, ab aliis pro *bono* aestimetur.

Relinquo autem quaestionem de indifferentia quoad *supernaturalem* bonitatem et *supernaturale* meritum: imo in ea sententia prorsus sum, esse posse actus, qui neque mali neque ullo modo supernaturaliter boni vel meritorii sint. Sed

39 IV. Non videtur fieri posse, ut actus humanus in individuo neque ullam malitiam, neque ullam bonitatem moralem saltem naturalis ordinis habeat. Ita S. Thom. I. II. q. 18 a. 9, *de malo* q. 2. a. 5 cum tota ejus schola et permultis theologis, ut videre est apud quoslibet ejus commentatores in l. c., ut apud Sylvium, Suar., Bill. insuper S. Alph. l. 2 n. XLIV, E. Müller tom. 1 § 97, Simar *Moraltheol.* § 56, Bouquillon n. 421, Pruner *Moraltheol.* 1. Theil 2. Hauptst. § 2. NB. Loquimur autem de solis actibus *deliberatis*.

Ratio positiva: Voluntas deliberate agens aut intendit bonum rationi consentaneum ut tale est, aut non intendit — tertium enim non datur. Atqui si intendit, actus moraliter bonus est, si non intendit, moraliter malus. Ergo nunquam indifferens.

Prob. min. quoad secundam partem; nam prior pars a nullo negatur. Nimirum si non intenditur a voluntate bonum rationale, intenditur bonum delectabile solum propter se: impossibile est enim, ut voluntas in ullam rem feratur nisi sub ratione boni; sub ratione rei indifferentis moveri voluntas nequit. At bonum aut est rationale seu honestum, aut utile, aut delectabile; utile autem semper refertur ad aliud, seu iterum ad aliquid honestum, aut ad aliquid delectabile; ergo qui non appetit bonum honestum, bonum delectabile tantum appetit. Verum propter delectabile bonum, sistendo prorsus in illo, agere, est malum, quia ratio docet illud esse propter alium finem.

NB. Aliud tamen esse agere *cum* delectatione, aliud *propter* delectationem tantum, jam supra dictum est. Neque illum, qui solam delectationem actu cogitet, propter eam solam necesse est agere, quum implicite et virtualiter ipsum finem operis possit intendere: quod ille facere censetur, qui habitualiter recte agit nec finem operis internum, e. g. in edendo, positive excludit.

Ratio negativa sumitur ex solutione eorum, quae pro altera 40 opinione afferuntur:

Dicunt enim, ut Vasq. l. c.: 1. Esse actus indifferentes in specie, in confesso est apud omnes; atqui omnis species debet sub se continere aliquod individuum; ergo etiam aliqua actio individua seu concreta debet esse indifferens. — Resp. Transm. maj., *distinguo* min. Omnis species debet sub se continere aliquod individuum, ita ut nulla nota individualis accedat, *nego*; ita ut circumstantia individuans accedat, *subd.* eaque talis, quae relinquat indifferentiam moralem intactam, *nego* (id enim est, quod quaeritur); quae ex statu indifferentiae objectum voluntatis concretum transferat, *conc.*

2. Sunt actiones, quas sive malas sive bonas esse dicere, ridiculum est, ut fricare barbam et similia; ergo sunt etiam in individuo indifferentes. Probatur antec., nam si malae sunt, materia sunt confessionis; si bonae, materia sufficiens meriti et voti: quod nemo dixerit.

Resp. Nego antec., siquidem de ejusmodi actionibus vere deliberatis loquamur — quae ceteroquin consueverunt fieri potius indeliberate —. Nam non sunt bonae aut malae ex se, sed ex circumstantiis: quapropter *in se* neque sunt materia confessionis, neque voti (praeterquam quod votum non emittatur nisi de bono *meliori*, ut postea latius explicabitur). Ridiculum est etiam in confessione dicere: ‚scripsi‘, aut ‚bibi‘, minime autem ridiculum dicere ‚scripsi contra fidem‘, ‚bibi ad excessum usque‘. Porro, si velis in allato exemplo consistere, dico, *inopportune* ejusmodi res facere, pertinere ad laesionem decoris, quae quandam, etsi levissimam, malitiam seu discrepantiam a dictamine rectae rationis contineat, neque ridiculum esse, sanctissimos homines, qui levissimam maculam moralem fugiant, se de quocunque incondito motu corporis voluntario et de qualibet negligentia externi decoris accusare in confessione, satis superque autem sufficere, ut

id fiat ipsa hac decoris laesione generatim nominata. At si levissimae illae actiones ita fiunt, ut ad modestum corporis cultum pertineant: in individuo bonae sunt, et licet non statim meritoriae existant, nihil tamen impedit, quominus meritoriae esse possint. Quod tandem accedente supernaturali intentione fieri posse et fieri, a nullo theologo, neque ab adversariis, negatur, sicut etiam nemo negaverit, ipsum Christum Dominum levissimo motu corporis et actionibus minimis ad corporis curam pertinentibus vere infinite mernisse.

3. Nisi admittitur, esse actiones in individuo indifferentes, aufertur discrimen inter res, quae sunt de consilio tantum, et quae sunt de praecepto. Nam positive nolle rem perfectiorem, quae est de consilio, certe non est bonum sive meritorium; atqui si inter bonum et malum non datur indifferens, ille, qui rejicit actionis perfectioris exercitium, quando melius est illud facere, peccat; quod nihil aliud est, nisi contradictorium hoc statuere, rem perfectiorem, quae sit de consilio tantum, esse de praecepto.

Resp. Actum nolitionis — si tandem res ad id deducitur — desumere suam moralitatem tum ex objecto, quod voluntas fugit, tum potissimum ex objecto, propter quod positive volendum alterum fugit. Nolle opus perfectionis, quia bonum est, nude qua tale, nulla voluntas potest: nolle autem illud, quia delector in rejiciendo bono honesto, perversissimae voluntatis est.

Igitur opus majoris perfectionis communiter sic rejicitur, ut fugiant homines laborem, incommodum etc., aut quia volunt sibi servare libertatem. Labores autem et incommoda majora fugere reducitur ad eum actum, quo voluntas positive vult et prosequitur contrarium bonum: quae prosecutio, si manet intra limites modestiae et temperatae curae bonorum corporis, non mala, sed bona est, maxime si accedit, quod homo viribus suis non ita fidit: attamen adjunctam habet imperfectionem. Si vero limites temperatae curae excedit, mala aliquo modo evadit: inde tamen non fit, ut nolitio perfectioris boni mala sit, sed causa et radix illius nolitionis est mala; potest nihilominus *malitium* morale omnem homo evadere, si nolens quidem perfectius opus, tamen aliud eligit, ad quod putat vires suas commodius et plenius sufficere. Simile quid dico, si quis propterea opus perfectius non vult, quia sibi vult servare libertatem: quod si intelligit, se velle evadere conscientiam nimis strictam atque periculum, quod fortasse subiturus sit in exsequendo proposito opere, haec intentio non mala, quinimo bona est; posset tamen fortasse homo nihilominus haec cavere et simul perfectius agere. Si quis vero intelligit, se velle absque ratione pro solo libitu et sensuali inclinatione de actibus suis disponere, hoc utique moraliter malum est. — Ceterum deficere a majori perfectione saepissime non fit positivo nolitionis actu; sed bonum aliquod inferius prosequendo homo relinquit bonum majus. Verum etsi damus, adesse talem nolitionis actum, argumentatio nostra persistit.

Posse actum illum, quo homo cum prosecutione inferioris boni simul omittit majus bonum, esse bonum, non malum, satis colliges ex S. Paul. I Cor. 7, 25—40. „Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, *bene* facit, et qui non jungit, *melius* facit“; vel: „cui vult, nubat . . . beator autem erit, si sic permanserit“. In qualibet autem majoris boni derelictione, simul adesse alterius boni prosecutionem, negari nequit: prout igitur hoc alterum bonum rationale et honestum est, aut non est, homo aut bene agit, aut male, indifferenter nunquam.

Quare quod Vasquez alique ad suam doctrinam confirmandam addunt: alioqui quemlibet per actus nolendi perfectiora mereri posse, quod sit absurdum, facile rejicitur. Nam absurdum est, *per* nolitionem boni melioris, formaliter ut talem, nos mereri; verum hoc ex nostra doctrina non sequitur: sequitur autem, *cum* nolitione melioris boni posse nos positive aliquod bonum honestum prosequi, et *sic* mereri; quod tantum abest, ut absurdum sit, ut ex fidei doctrina plenissime colligatur.

Num autem revera toties mereamur, quoties prosecutio voluntatis bona et rationalis sit, prorsus alia quaestio est: ad quam, si verum meritum formale intelligis, puto negative respondendum esse, quum meritum nostrum solis supernaturalibus actibus respondeat, multae autem actiones circa bona rationalia infimi ordinis saepe naturalem bonitatem non videantur excedere.

Tractatus II.

De Regula actuum humanorum.

Sectio I.

De regula proxima seu de Conscientia.

Confer S. Thom. I. II. q. 19; S. Alph. l. 1 n. 1—89; Laym. l. 1 tr. 1; Lacroix l. 1 n. 1—560; Stoz *tribun. poenit.* l. 1 p. 5; Reut. *theol. m.* p. 1 n. 59 sqq. et *Neoconf.* n. 255 sqq.; Elbel p. 1 (praelim.) n. 113—235; Sporer *theol. decal.* p. 1 cap. 1; Bouquillon. l. c. lib. 3.

Caput I.

Notio et divisio conscientiae.

De moralitate actuum humanorum in genere agentes diximus, eam ⁴¹ seu potius ejus discrimen specificum bonitatis et malitiae moralis in diversa habitudine convenientiae aut disconvenientiae cum norma rectitudinis esse collocandam. Quae norma partim est objectiva, partim subjectiva. Objectiva, ut perfecta habeatur, ultimatim consistit in divina ratione et voluntate, quae approbat vel jubet, aut improbat et vetat, h. e. in lege aeterna, formaliter vero in omni lege a legitimo Superiore lata. Haec objectiva norma *remota* dicitur et est, siquidem ut lex nondum concipitur proxime cum homine conjuncta; neque vero norma immediata actionum esse potest, nisi in ipso agente existit. Percipi igitur ab homine debet et subjectiva seu *proxima* fieri: id quod fit primo per synteresin, practice per *conscientiam*, quae legem ad singulos casus applicat.

De conscientia igitur ut proxima moralitatis norma prius agemus, postea acturi de legibus, quas illa manifestat.